

Czy Bóg jest ciałem? Natura Boga w tekście Tomasza z Akwinu

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Tomasz z Akwinu, *Traktat o Bogu (Summa teologii, kwestie 1-26)*, tłum. G. Kurylewicz, M. Olszewski, Z. Nerczuk, Kraków 1999.

Czy Bóg jest ciałem? Natura Boga w tekście Tomasza z Akwinu

Giovanni Battista Cima da Conegliano, *Bóg Ojciec*, ok. 1510–1517

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wizerunki Boga chrześcijan przedstawiają Go często jako starszego, siwego pana mieszkającego w chmurach. Czy jednak wiara, że Bóg jest osobą, oznacza, że posiada On ciało? Pytanie to ma fundamentalne znaczenie dla naszego rozumienia Boga. Na gruncie filozofii Tomasza z Akwinu cielesność Boga oznaczałaby, że jest On podobny wszystkiemu, co istnieje w przyrodzie – ta bowiem składa się z materialnych, czyli cielesnych bytów. Czy jednak możemy zgodzić się, że Bóg jest taki sam, jak każdy inny byt? Czy nie jest On raczej wyjątkiem od reguł, które rządzą materialną, zmysłową rzeczywistością?

Twoje cele

- Przeanalizujesz fragment *Summy teologii* Tomasza z Akwinu.
- Wyjaśnisz, w jaki sposób Tomasz z Akwinu rozstrzyga kwestię cielesności Boga.
- Wyjaśnisz filozoficzne znaczenie pytania o naturę Boga.

Przeczytaj

((Tomasz z Akwinu

Traktat o Bogu (Summa teologii, kwestie 1-26)

Kwestia 3

O prostocie Boga

Poznawszy, czy coś istnieje, należy zbadać, w jaki sposób istnieje, by wiedzieć, czym jest. Ponieważ jednak nie możemy poznać, czym jest Bóg, a tylko, czym nie jest, to nie możemy rozważać, w jaki sposób jest, ale raczej, w jaki sposób nie jest. [...]

Można pokazać, w jaki sposób nie jest, zaprzeczając o Nim to, co Mu nie odpowiada, na przykład złożenie i ruch, i inne tego rodzaju. Po pierwsze, zbadamy więc właściwą Mu prostotę, przez co usuniemy z Niego złożenie, ponieważ prostota właściwa rzeczom cielesnym jest niedoskonała i jest częścią czegoś innego [...].

Tomasz przejął metafizyczne poglądy Arystotelesa, który głosił, że każdy byt jest połączeniem materii i formy (hylemorfizm). Pytanie o cielesność Boga dotyczy więc tego, czy – podobnie jak inne byty – jest On złożony, czy prosty.

Źródło: Pikrepo, domena publiczna.

Artykuł 1 Czy *Bóg* jest *ciałem*

Wydaje się, że Bóg jest **ciałem**.

1. Ciałem jest to, co ma trzy wymiary. A Pismo Święte przypisuje Bogu trzy wymiary, albowiem czytamy w Księdze Joba (11, 8): „Wyższy jest niż niebo i cóż uczynisz? Głębszy niżli otchłań, i skądże poznasz? Dłuższa niżli ziemia miara Jego, a szersza niż morze”. Bóg zatem jest ciałem.

2. Wszystko, co zostało ukształtowane, jest ciałem, bo kształt to jakość związana z ilością. Wydaje się jednak, że Bóg ma kształt, ponieważ napisano w Księdze Rodzaju (1, 26): „Uczyńmy człowieka na obraz i na podobieństwo nasze”. Kształt bowiem nazywamy obrazem zgodnie z tym, co czytamy w Liście do Żydów (1, 3): „będąc jasnością chwały i odbiciem istoty jego”, to znaczy obrazem, zatem Bóg jest ciałem.

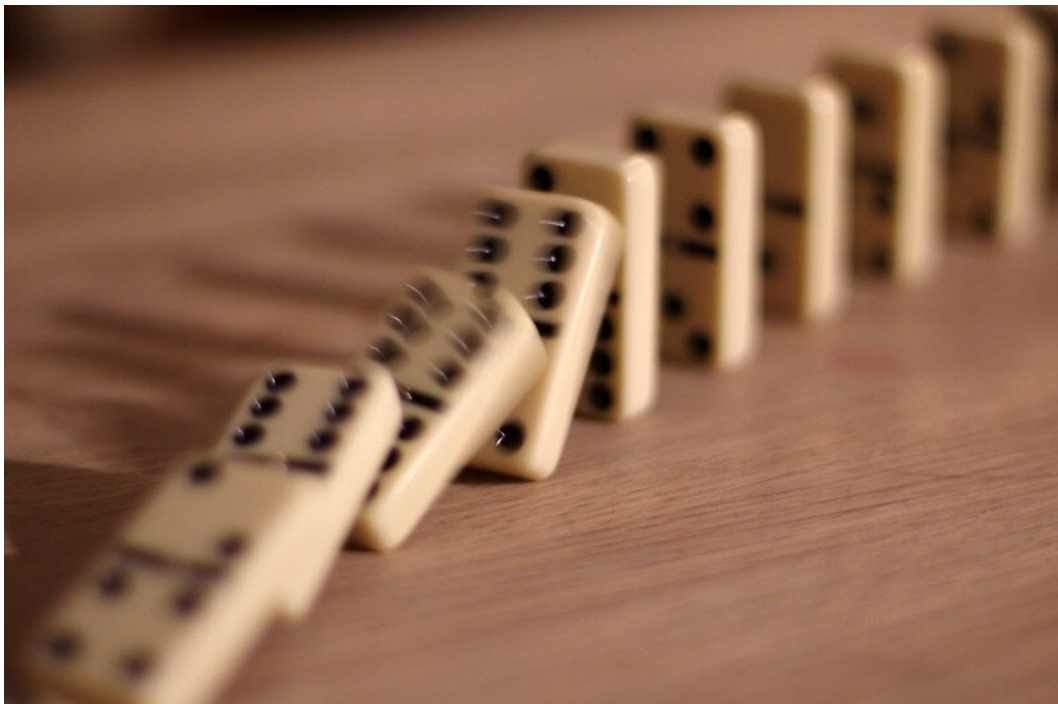
3. Wszystko, co ma części cielesne, jest ciałem, a Pismo Święte przypisuje Bogu części cielesne, jak czytamy w Księdze Joba (40, 4): „czy masz ramię jak Bóg”, i w Psalmach (33, 16 i 117, 16): „oczy pańskie nad sprawiedliwymi”, „prawica pańska uczyniła moc”, zatem Bóg jest ciałem.

4. Położenie przysługuje tylko ciału. Lecz w Piśmie orzeka się o Bogu to, co ma związek z położeniem, jak czytamy w Księdze Izajasza (6, 1): „widziałem Pana siedzącego”, i (3, 13): „stoi Pan na sąd”, zatem Bóg jest ciałem.

5. Granicą przestrzenną „stąd” lub „dotąd” może być tylko ciało albo coś cielesnego. Lecz w Piśmie mówi się, że Bóg jest granicą przestrzenną w znaczeniu „dotąd” zgodnie z tym, co czytamy w Psalmie (33, 6): „przystąpcie do Niego a rozjaśnicie się”, a w znaczeniu granicy „stąd”, jak czytamy u Jeremiasza (17, 13): „którzy Cię odstępują na ziemi zapisani będą”. Bóg jest zatem ciałem.

Ale czytamy u Jana (4, 24): „duchem jest Bóg”.

Odpowiadam, że Bóg w żaden sposób nie jest ciałem, co można wykazać na trzy sposoby. Po pierwsze, żadne ciało nie wprowadza w ruch, jeżeli nie zostało poruszone, jak widać na podstawie poszczególnych przypadków. Zostało zaś wykazane, że Bóg jest pierwszym nieruchomym poruszającym. Jest zatem oczywiste, że Bóg nie jest ciałem.

Tomasz powołuje się na pochodzący od Arystotelesa argument z ruchu.

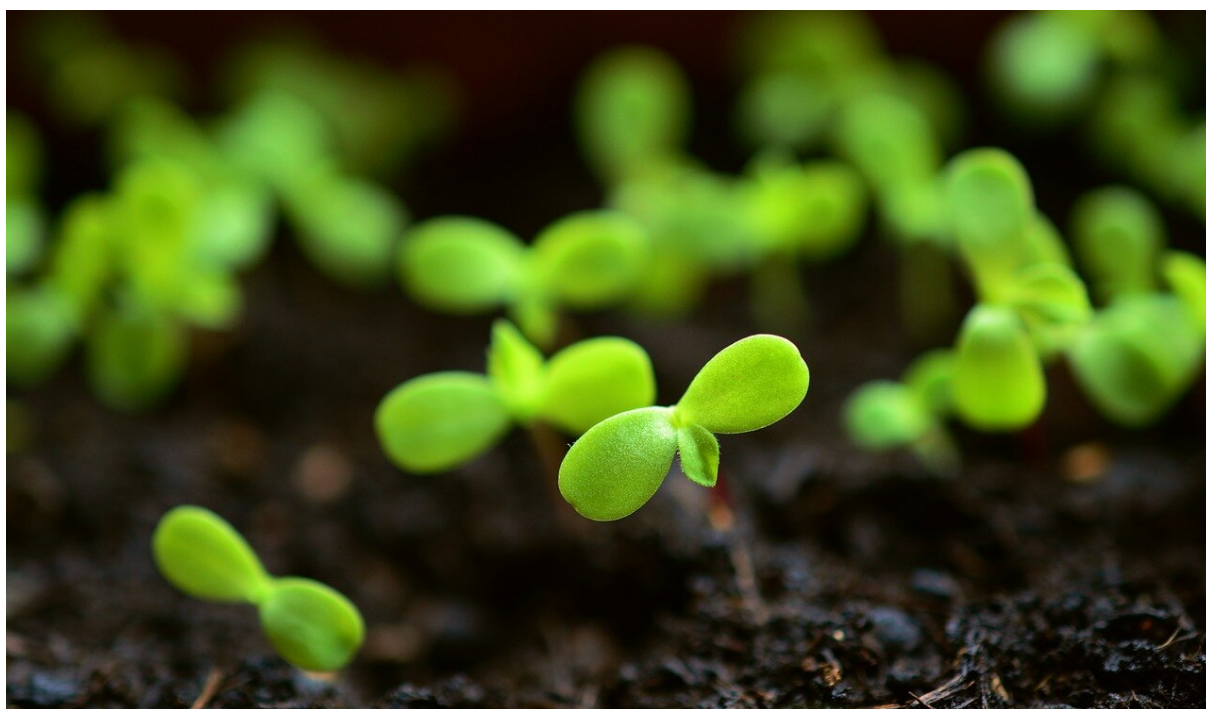
Źródło: Kurt:S, Flickr, licencja: CC BY 2.0.

Bóg jako Pierwszy Poruszyciel

1. W przyrodzie istnieje ruch.
2. Nic nie porusza się samo z siebie.
3. Każdy poruszający się byt został wprowadzony w ruch przez inny znajdujący się w ruchu byt.
4. Czy istnieje pierwsza przyczyna ruchu?
5. Gdyby nie istniała pierwsza przyczyna ruchu, nie potrafilibyśmy wyjaśnić, dlaczego cokolwiek się porusza (nic nigdy nie zostałoby wprowadzone w ruch).
6. Aby wyjaśnić, skąd wziął się ruch, musimy założyć, że istnieje jego pierwsza przyczyna. Aby przyczyna ta była naprawdę

pierwszą, nie może istnieć nic, co wcześniej wprawiłoby ją w ruch. Bóg – Pierwszy Poruszyiciel – sam musi być nieporuszony.

Po drugie, konieczne jest, żeby to, co jest pierwszym bytem, było urzeczywistnione (**akt**), a w żadnym razie nie było w **możliwości**. Chociaż bowiem w jednym i tym samym bycie przechodzącym z możliwości do urzeczywistnienia możliwość wyprzedza urzeczywistnienie w porządku czasowym, to jednak zasadniczo urzeczywistnienie jest wcześniejsze od możliwości, ponieważ to, co jest w możliwości, przechodzi do urzeczywistnienia tylko przez byt urzeczywistniony. Powyżej zaś zostało wykazane, że Bóg jest pierwszym bytem. Niemożliwe jest więc, żeby w Bogu było coś w możliwości. Wszelkie natomiast ciało jest w możliwości, ponieważ to, co rozciągle, jako takie jest podzielne w nieskończoność. Nie jest zatem możliwe, by Bóg był ciałem.

Istnienie bytu polega na przejściu od możliwości do aktu (urzeczywistnienia) – tak, jak wzrost rośliny polega na urzeczywistnieniu się jej dojrzałej postaci pochodzącej z nasiona.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Po trzecie, Bóg jest tym, co najszlachetniejsze spośród bytów, jak już powiedziano. Niemożliwe jest zaś, by jakieś ciało było

najszlachetniejsze spośród bytów, bo ciało jest albo żywe, albo nieżywe. Jest zaś oczywiste, że ciało żywe jest szlachetniejsze od nieżywego, a ciało żywe nie dlatego żyje, że jest ciałem, bo w ten sposób wszystkie ciała byłyby żywe. Trzeba zatem, by ciało żyło dzięki czemuś innemu, jak nasze ciało żyje dzięki duszy. To zaś, dzięki czemu ciało żyje, jest szlachetniejsze od ciała. Dlatego nie jest możliwe, by Bóg był ciałem.

Koncepcja duszy jako czynnika życia w przyrodzie wywodzi się ze starożytnej Grecji. Materia, uznawana pierwotnie za ożywioną, została oddzielona od ducha przez Anaksagorasa. Zarówno u Platona, jak i u Arystotelesa dusza, oprócz funkcji poznawczych, spełnia również funkcje biologiczne.

Źródło: Maxpixel, domena publiczna.

Na pierwsze odpowiadam, że, [...], Pismo Święte przekazuje nam treści duchowe i boskie przez podobieństwa rzeczy cielesnych. Gdy więc Pismo przypisuje Bogu trzy wymiary, to pod postacią wielkości cielesnej oznacza wielkość Jego mocy: przez głębokość oznacza władzę poznania tego, co ukryte, przez wysokość rozciągającą się nad wszystkim doskonałą moc, przez długość trwałość Jego istnienia, a przez szerokość uczucie miłości do wszystkiego. Albo też, jak powiada Dionizy w dziesiątym rozdziale *O imionach Bożych*, przez głębokość Boga rozumie się niepojętność Jego istoty, przez długość działanie Jego wszystko przenikającej mocy, przez szerokość Jego

rozciąganie się nad wszystkim o tyle, o ile wszystko jest pod opieką Boga.

Na drugie odpowiadam, że mówi się, że człowiek jest na obraz Boga nie według ciała, lecz według tego, czym człowiek przewyższa inne zwierzęta. Po tym więc, jak powiedziano w Księdze Rodzaju (1, 26): „Uczyńmy człowieka na obraz i podobieństwo nasze”, dodano: „by panował nad rybami morskimi”. Człowiek zaś przewyższa wszystkie zwierzęta rozumem i poznaniem. Toteż właśnie z uwagi na rozum i poznanie człowiek jest na obraz Boga.

Rafaël, *Szkoła ateńska* (fragment), 1509

Zwierzęta żyją i odczuwają namiętności podobnie jak człowiek, lecz pozbawione są duszy rozumnej, dzięki której człowiek poznaje i postępuje zgodnie z rozumem. Koncepcja duszy rozumnej jako specyficznie ludzkiej własności pochodzi od Platona i Arystotelesa.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Na trzecie odpowiadam, że w Piśmie części cielesne są przypisywane Bogu ze względu na Jego działania zgodnie z pewnym podobieństwem. Na przykład czynnością oka jest widzenie. Stąd oko przypisane Bogu oznacza umysłową, a nie zmysłową władzę widzenia. Podobnie jest z innymi częściami ciała.

Na czwarte odpowiadam, że także to, co ma związek z położeniem, przypisuje się Bogu z uwagi na pewne podobieństwo. Na przykład mówi się o Bogu „siedzący” ze względu na Jego nieruchomość i powagę, a „stojący” ze względu na Jego moc zwyciężania wszystkiego, co Mu się przeciwstawia.

Na piąte odpowiadam, że do Boga, ponieważ jest wszędzie, nie podąża się krokami cielesnymi, lecz dzięki poruszeniom umysłu. W ten sam sposób także odchodzi się od Niego. Zbliżanie zatem i odchodzenie przedstawione pod postacią ruchu w przestrzeni oznaczają poruszenia duchowe.

Źródło: Tomasz z Akwinu, *Traktat o Bogu (Summa teologii, kwestie 1-26)*, tłum. G. Kurylewicz, M. Olszewski, Z. Nerczuk, Kraków 1999, s. 44–47.

Słownik

akt

(łac. *actus* – dokonanie, czynność, urzeczywistnienie) u Arystotelesa: element metafizycznej koncepcji bytu – pełne urzeczywistnienie potencjalności bytu

Arystoteles ze Stagiry

(384–322 r. p.n.e.) jeden z najwybitniejszych myślicieli starożytności, uczeń Platona; poglądy fizyczne, metafizyczne oraz etyczne Arystotelesa stały się podstawą filozofii św. Tomasza z Akwinu

ciało

drugi, obok duszy, element tworzący człowieka; według Arystotelesa i św. Tomasza ciało i dusza stanowiły substancjalną jedność (hylemorfizm)

hylemorfizm

(gr. *hyle* – materia + *morphe* – kształt) pogląd ontologiczny, zgodnie z którym istnieją tylko jednostkowe byty – substancje – będące połączeniem formy i materii; stworzony przez Arystotelesa hylemorfizm został przejęty przez św. Tomasza z Akwinu

możliwość

(gr. *dynamis*; łac. *potentia*) zdolność bytu do urzeczywistnienia w akcie swojej natury

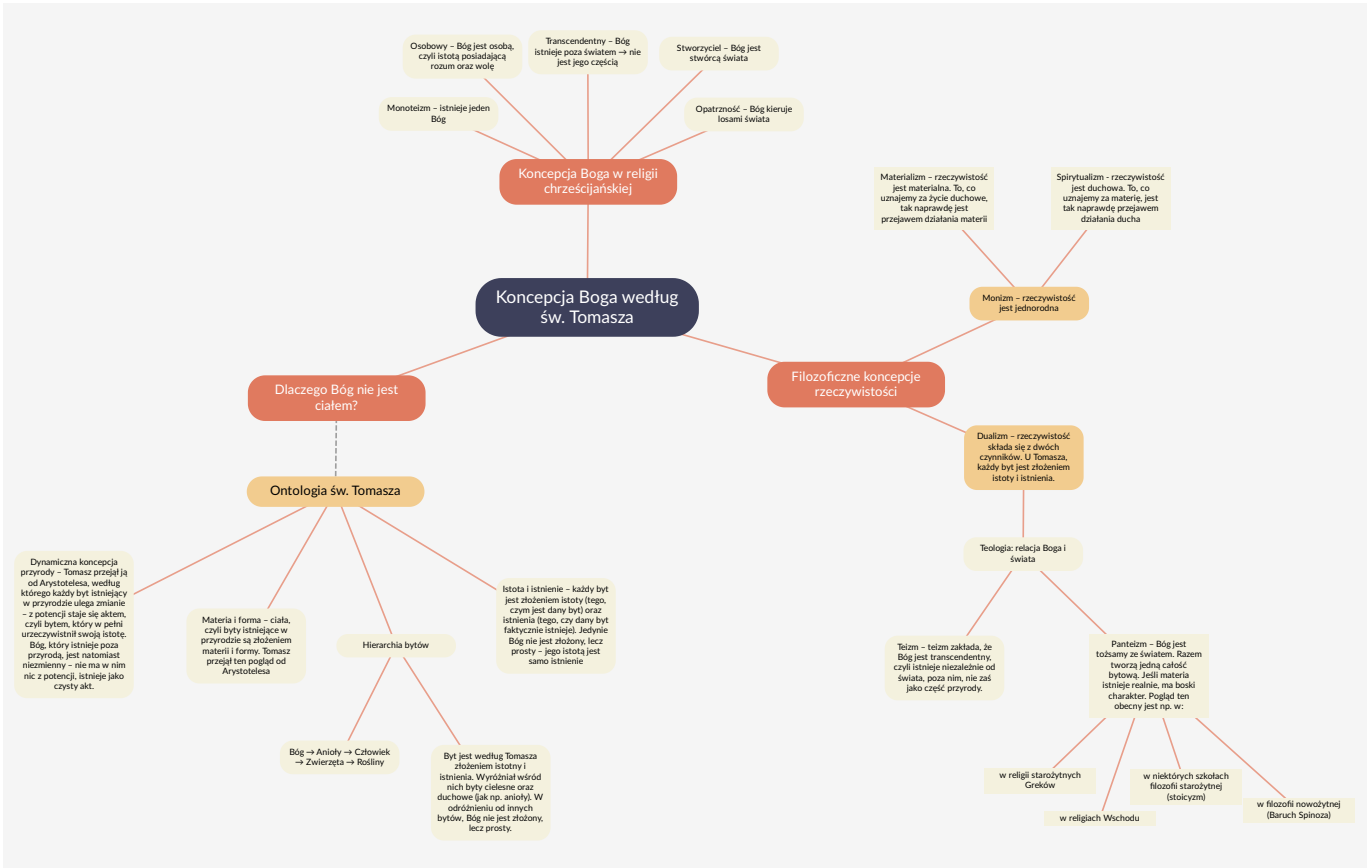
Mapa myśli

Polecenie 1

Odwołując się do pojęć ontologicznych Tomasza z Akwinu, rozważ pytanie, czy chrześcijański Bóg mógłby być ciałem.

Polecenie 2

Czy znasz religie, w których Bóg lub bogowie mają cielesną postać? Odwołując się do pojęć teologicznych z mapy myśli, wskaż różnice między tymi religiami a chrześcijaństwem.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Na początku przytoczonego w lekcji fragmentu tekstu Tomasz z Akwinu podaje pięć stwierdzeń mających świadczyć o tym, że Bóg jest ciałem. Na podstawie tekstu zapisz, jak je wyjaśnia.

Wydaje się, że Bóg jest ciałem, ponieważ...	Jednak...
1. Pismo Święte przypisuje Bogu trzy wymiary	
2. Ponieważ człowiek, który jest cielesny, został stworzony na Jego podobieństwo.	
3. Według Pisma Świętego Bóg ma części ciała (ramię, oczy).	
4. Pismo Święte określa położenie Boga w przestrzeni.	
5. W Piśmie Świętym Bóg wyznacza granice przestrzeni.	

Ćwiczenie 2

Na podstawie całości tekstu Tomasza zdecyduj, które stwierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Bóg jest cielesny.	☐	☐
Bóg jest i duchowy, i cielesny.	☐	☐
Natura Boga jest prosta.	☐	☐
Tomasz głosi immaterializm i spirytualizm – poglądy, zgodnie z którymi materia nie istnieje realnie, co oznacza, że przyroda jest w swojej istocie duchowa.	☐	☐

Ćwiczenie 3

Ułóż we właściwej kolejności przesłanki dowodu z ruchu.

Ciało może wprowadzić w ruch tylko inne ciało.

Nie możemy w nieskończoność cofać się w łańcuchu przyczyn – żeby wyjaśnić, dlaczego ruch w ogóle się zaczął, musimy przyjąć, że istnieje jedna przyczyna, która wprowadziła wszystko w ruch, choć sama się nie poruszała.

Nic nie porusza się samo z siebie.

W przyrodzie istnieje ruch.

Wniosek

Istnieje pierwsza przyczyna ruchu, która sama musi być nieporuszona.

Ćwiczenie 4

Na podstawie dowodu z ruchu wykaż, że Bóg nie jest ciałem.

Ćwiczenie 5

Co rozwija się, według Tomasza, od możliwości do aktu?

Bóg

Bóg i ciała

wszystko, co istnieje

ciała

Ćwiczenie 6

Uporządkuj rozumowanie, które z doskonałej szlachetności Boga wywodzi wniosek, że nie jest on ciałem.

Ciało żyje dzięki duszy.

Ciało może żyć lub nie żyć.

Bóg jest najszlachetniejszym z bytów.

To, co żyje, jest szlachetniejsze od tego, co nie żyje.

Dusza jest szlachetniejsza od ciała.

Wniosek

Bóg nie może być ciałem.

Ćwiczenie 7

Czy według Tomasza z Akwinu Bóg jest częścią przyrody? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Ćwiczenie 8

Dwa ważne stanowiska teologiczne, które określają stosunek Boga do świata, to teizm i panteizm. Zapoznaj się z ich definicjami. Zdecyduj, które ze stanowisk zajmuje Tomasz, a następnie uzasadnij swoją odpowiedź, odwołując się do problemu cielesności Boga.

Teizm	Panteizm
Stanowisko teologiczne, które przyjmuje, że istnieje jeden, osobowy i transcendentny (czyli istniejący na zewnątrz, poza granicami świata) Bóg, który jest stwórcą świata i ludzi oraz sprawuje nad swoim stworzeniem opiekę.	Stanowisko teologiczne, które przyjmuje, że Bóg jest tożsamy ze światem.

Stanowisko Tomasza:

Uzasadnienie:

Dla nauczyciela

Przedmiot: Filozofia

Temat: Czy Bóg jest ciałem? Natura Boga w tekście Tomasza z Akwinu

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

2. Św. Tomasz z Akwinu. Uczeń:

- 1) przedstawia św. Tomasza koncepcję Boga i człowieka;
- 5) analizuje fragment Sumy teologii (cz. I, kw. 3, art. 1: Czy Bóg jest ciałem?).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Przeanalizujesz fragment *Summy teologii* Tomasza z Akwinu.
- Wyjaśnisz, w jaki sposób Tomasz z Akwinu rozstrzyga kwestię cielesności Boga.
- Wyjaśnisz filozoficzne znaczenie pytania o naturę Boga.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przeanalizuje fragment *Summy teologii* Tomasza z Akwinu;
- wyjaśni, w jaki sposób Tomasz z Akwinu rozstrzyga kwestię cielesności Boga;
- wyjaśni filozoficzne znaczenie pytania o naturę Boga.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;

- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Czy Bóg jest ciałem? Natura Boga w tekście Tomasza z Akwinu „. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i wykonanie ćwiczenia numer 1 w zakładce „Sprawdź się”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji oraz jej cele. Określa wiążące dla uczniów kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji, m.in. sprawdza, kto wykonał zadane ćwiczenie. Może wyświetlić odpowiedzi uczniów na tablicy interaktywnej. Prosi wybranego ucznia o uzasadnienie swojego rozwiązania. Dyskusja.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu zawartego w sekcji „Przeczytaj”, jeśli nauczyciel – na podstawie raportu na platformie – uważa, że przygotowanie uczniów jest wystarczające, może pominąć tę czynność. Uczniowie indywidualnie zapisują pięć najważniejszych ich zdaniem kwestii poruszanych w tekście. Następnie w parach porównują swoje wybory. Nauczyciel prosi wybrane pary o podsumowanie swojej pracy.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Mapa myśli”. Odczytanie polecenia do multimedium: *Czy znasz religie, w których Bóg lub bogowie mają cielesną postać? Odwołując się do pojęć teologicznych z mapy myśli,*

wskaz różnice między tymi religiami a chrześcijaństwem. Wspólna praca całego zespołu klasowego nad odpowiedziami.

3. Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia od nr 2 do nr 7 z sekcji „Sprawdź się”. Następnie wybrane pary prezentują rozwiązania na forum klasy.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”, omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenie nr 8 zawarte w sekcji „Sprawdź się”. Przygotowują uzasadnienia poprawnych odpowiedzi.

Materiały pomocnicze:

- *Słownik-przewodnik filozoficzny. Osoby, problemy, terminy*, oprac. zbiorowe, Lublin 2012.
- Torell J.-P., *Wprowadzenie w św. Tomasza z Akwinu: osoba i dzieło*, tłum. A. Kuryś, Poznań 2021.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.